

***HUNAJN IBN ISHAK - WYBITNY CHRZEŚCIJAŃSKI PISARZ I
TŁUMACZ DZIEŁ GRECKICH NA JĘZYK ARABSKI***

Kultura świata arabskiego rozwinęła się pod wpływem myśli starożytnej Grecji. Zainteresowanie dziełami myślicieli greckich spowodowało powstanie wielkich ośrodków tłumaczeniowych, dzięki którym arabscy uczeni poznali prawie cały dorobek greckiej myśli naukowej. Pracami przekładowymi dzieł greckich zajmowali się m.in. chrześcijanie, syryjscy nestorianie¹, którzy tłumacząc dzieła najpierw na język syryjski, a następnie arabski, stali się łącznikiem między kulturą starożytnej Grecji i islamu.

Ruch tłumaczeniowy wielkich dzieł greckich rozpoczął się w VI w., ale to wiek IX był czasem największej działalności przekładowej. Dokonywano nowych tłumaczeń i poprawiano wcześniejsze, syryjskie². Ta działalność, początkowo spontaniczna, była następnie celowo stymulowana przez kalifa Al-Mamuna (813-833), który założył w 830 r. w Bagdadzie Dom Mądrości - instytucję, która łączyła w sobie bibliotekę, akademię i ośrodek tłumaczeń. Głównym zadaniem Domu Mądrości było tłumaczenie dzieł filozoficznych i naukowych z greckich oryginałów, według tradycji, przywiezionych z Bizancjum przez delegację wysłaną przez kalifa Al-Mamuna.

Abbasydzka era tłumaczeń trwała około stu lat (od 750 r.). Większość tłumaczy tego okresu mówiła po syryjsku i dlatego wiele dzieł greckich zostało najpierw przetłumaczone na język syryjski, a następnie na język arabski. Przy trudnym fragmencie tekstu, tłumaczono słowo

---

Pierwodruk: „Niemuzułmańskie mniejszości Iraku. Historia – Kultura - Problemy Przetrwania”, red. M. Abdalla, Poznań 2008, s. 217-220.

© Katarzyna Wasilewska-Zembrzuska

¹ Tłumaczeniami zajmowali się też Sabejczycy z Harranu, kierował nimi Thabit Ibn Kutra. Nestorianie wyspecjalizowali się w filozofii i medycynie, a Sabejczycy w matematyce i astronomii.

² Np. Sergiusz z Rejsz-Ajna, zm. 536 r., chrześcijanin, znany lekarz i tłumacz. On pierwszy zaczął tłumaczyć greckie dzieła medyczne na język syryjski.

po słowie, a kiedy nie znajdowano arabskiego odpowiednika, transliterowano termin grecki, przyswajając go. Dla tłumaczy tego czasu najbardziej interesujące były dzieła z zakresu greckiej medycyny - prace Galena (zm. ok. 200 r.) i Pawła z Eginy (żył ok. 650 r.), greckiej matematyki i nauk pokrewnych - Euklidesa (żył ok. 300 r. p.n.e.) i Ptolomeusza (żył w pierwszej połowie II w.n.e.) oraz grecka filozofia Platona i Arystotelesa, rozpowszechniana przez późniejszych neoplatoników. Nauki te stanowiły punkt wyjścia dla samodzielnych prac uczonych arabskich³.

Domem Mądrości w Bagdadzie przez długi czas kierował najślawniejszy tłumacz tej epoki, filozof i lekarz - Hunajn Ibn Ishak, znany w Europie pod łacińskim imieniem Joannitius (809-873), który był nestoriańskim chrześcijaninem z Al-Hiry. Syn aptekarza, sam również przez pewien czas wykonywał ten zawód. Następnie po odbyciu studiów medycznych w Bagdadzie, przebywał przez dwa lata w Bizancjum, gdzie studiował język grecki. Przebywając na terenie Azji Mniejszej, na zlecenie braci Musa Ibn Szakir⁴, organizatorów i inspiratorów tłumaczeń dzieł naukowych, zebrał i skatalogował wiele manuskryptów greckich i syryjskich. Po powrocie do Bagdadu założył własną szkołę medyczną oraz został zaangażowany przez kalifa Al-Mamuna jako tłumacz w Domu Mądrości. Był też osobistym lekarzem następnego kalifa, Al-Mutawakkila (847-861)⁵.

Hunajnowi Ibn Ishakowi powierzone zostały wszystkie naukowe tłumaczenia, przy których pomagali mu syn Ishak Ibn Hunajn, bratanek Hubajsz Ibn al-Hasan oraz inni uczniowie. Z licznych prac, które są przypisywane Hunajnowi Ibn Ishakowi, niektóre na pewno należały do jego współpracowników. W wielu przypadkach Hunajn Ibn Ishak dokonywał pierwszego tłumaczenia z języka greckiego na język syryjski, a inni następnie tłumaczyli na język arabski. Na przykład dzieło Arystotelesa *Hermeneutyka* najpierw zostało przetłumaczone przez Hunajna Ibn Ishaka na język syryjski, a następnie na arabski, przez jego syna, który był lepszym arabistą i stał się największym tłumaczem dzieł Arystotelesa⁶.

Hunajn Ibn Ishak znany jest przede wszystkim jako tłumacz pism medycznych: Hipokratesa - przetłumaczył jego *Aforyzmy*, Dioskorydesa - tłumaczenie dzieła *O medycynie*, traktatu o ziołach leczniczych i przede wszystkim prawie całego dorobku Galena (siedem ksiąg anatomii Galena w wersji oryginalnej zaginęło, ale zostały zachowane właśnie w języku arabskim).

³ Ph. Hitti, *Dzieje Arabów*, PWN, Warszawa 1969, s. 256-257.

⁴ Musa Ibn Szakir i jego synowie Muhammad, Ahmad i Hasan, X w., uczeni w dziedzinie matematyki i mechaniki, tłumacze, wspierali działalność uczonych w epoce Abbasydów, J. Bielawski (red.), *Mały słownik kultury świata arabskiego*. Wiedza Powszechna, Warszawa 1971, s. 390.

⁵ N.W. Pigulewska, *Kultura syryjska we wczesnym średniowieczu*, PAX, Warszawa 1989, s. 193-195.

⁶ Ph. Hitti, *op. cit.*, s. 258.

Przetłumaczył też dzieła filozoficzne: *Państwo* Platona oraz *Kategorie*, *Fizykę*, *Etykę Wielką*, *Analityki Pierwsze* i *Analityki Wtóre* Arystotelesa (choć większość prac Arystotelesa i jemu przypisywanych, przełożyli tłumacze nieznani⁷).

Hunajn Ibn Ishak pisał też dzieła własne, np. *Dziesięć traktatów o oku* czy *Księga problemów medycznych dla uczących się*. Jego prace medyczne zawierają również wiele ważnych informacji dotyczących lekarstw - dużą wartość ma *Księga o lekach stosowanych miejscowo*. Wśród jego dzieł z zakresu alchemii ważna jest praca leksykograficzna o nazwach - *Objaśnienie słów greckich w języku syryjskim*. W tej pracy zostało wyjaśnione wiele terminów chemicznych i technicznych. Księga nie zachowała się, a znana jest dzięki temu, że została włączona do leksykonu opracowanego przez nestoriańskiego autora Abu-1-Hassana bar Bahlula w X w.⁸

Wokół Hunajna Ibn Ishaka skupiło się wielu innych tłumaczy i w ten sposób powstała szkoła licząca ok. 90 uczniów. I właśnie z tej szkoły wyszło dzieło, prawdopodobnie Hunajna Ibn Ishaka, a przypisywane Arystotelesowi *Traktat o kamieniach*, w którym zawarte są informacje o minerałach, rudach i kamieniach szlachetnych oraz o środkach ważnych w procesach chemicznych i ich praktycznym zastosowaniu. Ten apokryf arystotelesowski był szeroko rozpowszechniony. Został przetłumaczony na język łaciński i odegrał ważną rolę w rozwoju nauki europejskiej⁹.

Hunajn Ibn Ishak był jednym z najlepiej wykształconych ludzi swoich czasów. Był lekarzem o nieposzlakowanej opinii, nauczycielem, wybitnym tłumaczem i pisarzem. Dokonał około 260 przekładów, w tym 100 na język syryjski i około 40 na arabski oraz napisał 100 prac własnych. Przetłumaczył również Stary Testament, ale tłumaczenie to nie zachowało się.

Na osobie Hunajna Ibn Ishaka opierała się wielkość nestoriańskiej szkoły tłumaczeń, z którą następnie współpracował m.in. Al-Kindi (ok. 803-872) - jeden z najwybitniejszych filozofów arabskich.

Hunajn Ibn Ishak ocalił wielką liczbę dzieł starożytnych uczonych. Dzięki jego pracy i pracy jego uczniów oraz następnych pokoleń tłumaczy, kultura starożytnej Grecji mogła być przekazana uczonym świata arabskiego. W miarę kolejnych tłumaczeń dzieł greckich precyzował się język arabski, w którym zaczęto wyrażać definicje naukowe oraz głębię idei

---

⁷ Nieznani tłumacze przełożyli arystotelesowskie traktaty *O duszy*, *O niebie*, *Historię naturalną zwierząt* oraz prace o botanice, mineralogii, mechanice, mylnie przypisywane Arystotelesowi. Tłumaczone były też dzieła neoplatoników, np. *Teologia* Pseudo-Arystotelesa czy *Księga o Przyczynach*, które miały znaczący wpływ na rozwój filozofii arabsko-muzułmańskiej. *Mały słownik kultury świata arabskiego*, op. cit., s. 566-567.

⁸ N.W. Pigulewska, op. cit., s. 193-195.

filozoficznych, teologicznych i religijnych. W ciągu jednego wieku stworzono podstawy rozwoju oryginalnej arabskiej twórczości z zakresu filozofii, medycyny i innych nauk. Jednocześnie pozwoliło to na zachowanie części europejskiego dziedzictwa naukowego.

HUNAIN IBN ISHAQ - A FAMOUS CHRISTIAN WRITER AND TRANSLATOR OF THE GREEK WORKS INTO ARABIC

Summary

The culture of Arab world developed under the influence of the ancient Greek philosophy. The interest on the Greek philosophic works led to the organization of the great translation centers that enabled to Arab scholars to acknowledge the whole achievements of the Greek science. The translation works were performed by Christians, Syriac Nestorians, who first translated the works into Syriac and then into Arabic.

The translation works developed in 9th century. This activity was at first spontaneous, but later stimulated by caliph Al-Mamoun (813-833). During his rule, the great team of translators was headed by Hunain Ibn Ishaq (808-873), the prominent Nestorian scholar, writer, doctor, teacher and translator.

Hunain Ibn Ishaq, called also 'the sheik of translators', in his young age had worked as a pharmacist, but left it for studying Greek language. A trip to Byzantium to search for manuscripts played an important role in his life. He continued his career in the caliph's Al-Mamoun academy in Baghdad (so called House of Wisdom), where he became the head of the translators team. He was the author of the Arabic translations of Galen, Hyppocrates, Dioscorides, *The Republic* by Plato, *The Category*, *Physics*, *Great Ethics* by Aristotle and many others. His great work preserved for generations, the originals of which are mostly lost.

This prominent translator is also the creator of the Arabic terminology in the fields of philosophy and natural sciences, which allowed to express the exact meaning of Greek scientific works. Hunain Ibn Ishaq was an author of his own books, on medicine, philosophy and mathematics. He was a doctor with an active practice, with unspotted opinion, devoted to the moral principles. Together with his son Ishaq Ibn Hunain, and nephew Hubain ibn al-Hassan, he built the greatness of Nestorian school of translations that influenced the whole Arabic culture.